

БЎЛАЖАК БОШЛАНГИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИСИДА МУЛОҚОТ ТИЗИМИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ

Халиков Аъзам Абдусаломович

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети профессори, педагогика фанлари доктори

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7454876>

Аннотация. Мулоқот маданиятининг ёш ўқувчилар имкониятларини рўёбга чиқариш кўп жиҳатдан ўқитувчининг шахсий сифатлари билан белгиланишини таъкидлаб ўтиш лозим. Педагогик мулоқот маданиятининг ҳар жиҳатдан тўғри танланган, бошланғич синф ўқитувчисининг маънавий савияси, бетакрор хусусиятларига мувофиқ келувчи услуги вазибалар мажмуини ҳал қилишга ёрдам беради.

Калим сўзлар: мулоқот маданияти, имкониятлар, ўахсий сифатлар, педагогик мулоқот.

ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ОБЩЕНИЯ У БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация. Следует подчеркнуть, что реализация возможностей культуры общения студенческой молодежи во многом определяется личностными качествами педагога. Педагогическая культура общения, правильно подобранная во всех отношениях, в соответствии с нравственным уровнем и уникальными особенностями учителя начальных классов, помогает решить поставленные задачи.

Ключевые слова: культура общения, возможности, сходные качества, педагогическое общение.

FORMATION OF A SYSTEM OF COMMUNICATION IN THE FUTURE TEACHER OF PRIMARY SCHOOL

Abstract. It should be emphasized that the realization of the possibilities of the culture of communication among students is largely determined by the personal qualities of the teacher. The pedagogical culture of communication, correctly selected in all respects, in accordance with the moral level and unique characteristics of the primary school teacher, helps to solve the tasks.

Keywords: communication culture, opportunities, similar qualities, pedagogical communication.

Мулоқот маданиятининг ёш ўқувчилар имкониятларини рўёбга чиқариш кўп жиҳатдан ўқитувчининг шахсий сифатлари билан белгиланишини таъкидлаб ўтиш лозим. Педагогик мулоқот маданиятининг ҳар жиҳатдан тўғри танланган, бошланғич синф ўқитувчисининг маънавий савияси, бетакрор хусусиятларига мувофиқ келувчи услуги куйидаги вазибалар мажмуини ҳал қилишга ёрдам беради:

биринчидан, мулоқотда ёш ўқувчига алоҳида эътибор ва дилкашлик синф жамоаси билан умумий мулоқот жараёнини соддалаштиради, ўқитувчининг эркин педагогик фаолияти учун замин тайёрлайди, зиддиятли вазиятларни осон ҳал қилади;

иккинчидан, ҳар бир бола билан ўзаро муносабатни эркин мулоқот асосида ташкил қилиш, уларнинг ёш хусусиятларига монанд педагогик ва психологик мулоқот услубларини танлаш, унинг руҳиятини билишга, ички дунёсига “кириб бориш”га йўл очади;

учинчидан, педагогик мулоқотда бўлажак ўқитувчининг маънавий-ахлоқий нормалари муваффақиятлар қалити бўлиб, таълим-тарбия самарадорлигини оширади,

мулоқотнинг барча босқичларида ўқитувчининг ўз фаолиятидан қониқиш ҳиссини ва хотиржамлигини таъминлайди.

Умумтаълим мактабларида таълим-тарбиявий жараёни ташкил этишда «педагогик мулоқот маданияти» ўқитувчи ва ўқувчиларнинг бевосита ўзаро муносабатини маълум бир мақсад сари ҳамжиҳатликка йўналтирувчи кучдир. Бунда бўлажак ўқитувчи касбий фаолиятида қуйидаги вазиятларни ўрганиши лозим:

- ўқитувчининг илк таълим-тарбиявий фаолиятидан бошлаб мулоқот маданиятига риоя қилиши, бу жараёнда ўқитувчи ва ёш ўқувчилар жамоаси билан ҳар кунги муомалани вазиятга қараб режалаштириши, ҳар бир ҳаракат, сўз оҳангига эътибор, анъанавий мулоқотнинг энг яхши хусусиятларини ўзлаштириши;

- мулоқот асосида синф жамоасидаги турли вазиятларни қайд этиш, ўқувчилар ҳатти-ҳаракатининг олдинги ҳолати билан, тарбиявий фаолиятдан кейинги ҳолатини қиёслаб чиқиб баҳо бериш;

- ўз мулоқот услуби натижаларини танқидий нуқтаи назардан таҳлил қилиб, камчиликларни узлуксиз бартараф этиб бориш. Зарур сўз, овоздаги ёқимли оҳанг, хулқ-атворни вужудга келтириш;

- педагогик мулоқот маданиятининг самарали кечиши учун унинг шарт-шароитларини билиб олишнинг ўзи кифоя қилмайди, ёш ўқувчилар билан ўзаро муомаланинг “устоз-шогирд” анъаналарига хос бошланиши ва ўзаро фикр алмашиш асосида муҳим вазифаларни ҳал қилиш билан муомала объектининг диққатини ўзига жалб қилиш;

- мулоқот объекти, яъни ёш ўқувчилар диққатини ўзига жалб қилиш деганда нимани англаш керак? Бунинг маъноси бўлажак ўқитувчи ўзининг хушмуомалалиги, маданияти, гўзал хулқи, мулоқотда ўқувчилар қалбига йўл топа олиши билан ўз маҳоратини намойиш қилиб, мулоқот маданиятининг ташкилий шакллариغا ижтимоий-психологик негизни асос қилиб олишидир.

Кўрсатиб ўтилган вазиятлар асосида педагогик таъсир кўрсатиш учун, бўлажак ўқитувчининг педагогик мулоқот маданиятига, этикаси ва одоб-ахлоқига, дилкашлигига, муошарат одобига алоҳида талаблар қўйилади. Ушбу фазилатлар бўлажак ўқитувчининг синф жамоасида, ота-оналар билан мулоқот қила билишида, ўқувчилар билан аниқ мақсадни кўзлаган ҳолда тарбиявий фаолиятни ташкил этишида ва уларни бошқара олишида муваффақиятлар гаровидир.

Олиб борилаётган илмий-тадқиқотлар шуни кўрсатадики, касбий фаолиятнинг ноёб фазилати бўлмиш педагогик мулоқот маданиятига амал қиладиган ёш ўқитувчи қуйидаги хусусиятларни ўзида мужассамлаштириб бориши лозим:

- мамлакатимизнинг ижтимоий-сиёсий талаблари ва эҳтиёжларига мос бўлган юксак маънавият даражасидаги қарашлар, кучли ва барқарор эътиқод, давлатимиз идеаллари, миллий ғоя ва истиқлол мафқурасига содиқлик, ватанпарварлик, фидойилик туйғулари шаклланган ижтимоий-сиёсий фаол шахс;

- ёш ўқувчиларга самимий меҳр–муҳаббат, уларнинг ҳар қандай эҳтиёжлари, қизиқишлари, ҳатти-ҳаракатлари мотивларини, хулқ-атворларини тушуниш кўникмаси ва малакасининг шаклланганлиги;

- жамиятда рўй бераётган ҳодисалар, жаҳонда рўй бераётган воқеалар, табиатга, борлиққа, шахслараро, гуруҳлараро, миллатлараро муносабатларга нисбатан педагогик

кузатувчанлик, янгиликка, ижодий изланишга нисбатан интилиш қобилиятининг мавжудлиги;

- педагогик фаолиятнинг барча жабҳаларида одамларнинг хатти-ҳаракатлари, муносабатларидаги хусусиятларни оқилона тушуниш, ўз фаолиятига нисбатан рефлексив муносабатни таркиб топтириш;

- ҳар қандай фавқулотда вазиятларга, жамиятда рўй бераётган янгиликларга нисбатан ҳамда ижтимоий – иқтисодий ўзгаришларга омилкорлик ва ақл идрок билан муносабатда бўлиш, ўз олдига тўғри мақсад қўя олиш, режа тузиш, бевосита назорат қилиш, бошқариш ва ўз имкониятларини намоён эта олиш;

- педагогик фаолиятларда, жамоатчилик тизимида муваққат гуруҳий муносабатларда оммавий ҳаракатларда ташкилотчилик ва бошқарувчанлик қобилиятини намоёйиш этиши;

- дунёқараши ва тафаккур кўламининг кенглиги, дунёвий билимларни билишга нисбатан қизиқишининг серкирралиги, илмий изланишларга мойиллиги, муайян илмий салоҳият ва педагогик маҳорат даражасини мунтазам ошириб бориши;

- ёш ўқувчилар билан мулоқотда лаёқатлилиги, нутқ маданиятининг мантиқан ихчам, маъноли, таъсирчан кучга эгаллиги, психологик таъсир ўтказиш услублари билан қуролланганлиги.

Умумтаълим мактабларида ўз фаолиятини эндиgina бошлаётган ҳар бир ёш ўқитувчи учун бошланғич синф ўқувчиларига тўғри, омилкор ахборот узатиш ва унга суҳбатдошини ишонтира олиши касбий зарурият ҳисобланади. Бунда бўлажак ўқитувчининг мулоқот маданияти, маънавий оламининг кенглиги муҳим аҳамиятга эга. Ўқитувчиларнинг педагогик фаолияти узлуксиздир, у педагогик мулоқот маданиятини мунтазам шакллантириб боришида қуйидаги йўналишларга жиддий эътибор бериши лозим:

1. Юксак педагогик фаолият нуқтаи назаридан ўз-ўзини англаши, (муомалада ўзининг ўзаро фикр алмашишга доир сифатларини, ижобий ва заиф томонларини билиши) ва шу асосда ўзаро фикр алмашиш йўли билан ўз-ўзини тарбиялаши.

2. Кишилар билан ўзаро муносабатда коммуникатив иқтидорини шакллантириб бориши, мулоқот асосида тўғри башорат қилиш сезгиларини машқ қилдириши, мулоқотда ўзининг идеал тасаввурларини, имкониятларини бошқалар (ўқитувчилар жамоаси, ўқувчилар, ота-оналар) қандай баҳолаши ҳақидаги рефлексив тасаввурларини таҳлил қилиши.

3. Ўзида муошарат одобининг муҳим хусусиятларини ривожлантириш юзасидан ихтисослаштирилган машқлар асосида ишлаши.

4. Ёш ўқувчилар ва ота-оналар билан тарбиявий мақсадларга қаратилган турли жамоат ишларини олиб бориши, бунда ўзаро фикр алмашиш асосида педагогик ташкилотчилик қобилиятини такомиллаштириб бориши.

5. Мулоқот жараёнида пайдо бўладиган салбий ҳолатларни енгиш кўникмаларини шакллантириши, дилкашлик ва хушмуомалаликни ривожлантирадиган вазиятлар тизимини яратиши.

REFERENCES

1. Ортиқов А. Нутқ маданияти ва нотиклик санъати. – Т.: “Доно ҳамро” илмий маркази, 2002. – 78 б.
2. Основы педагогического мастерства: Уч. Пособие для студентов пединститутов /Под ред. И.А.Зязюна.- М.: Просвещение, 1989.- 302 с.
3. Палтышев Н.Н. Педагогическая гармония: Учебно-методическое пособие. – Киев: Магистр-S, 1996.- 104 с.
4. Якушева С.Д. Основы педагогического мастерства: Учебник.- М.: Издательский центр «Академия», 2012.- 256 с.